

INFORMATIEBULLETIN

Vriendenkring Museum Romeins Halder

Museum Romeins Halder

Haanwijk 5B

5271 VG

Sint-Michielsgestel

Openingstijden

Dinsdag: 11.00 -16.00

Zondag: 12.00 -16.00

Toegang

Kinderen t/m 12 jaar gratis

13 jaar en ouder € 3,00

Groepsrondleiding op afspraak € 30,00 (excl. toegang p.p.)

Dit is alweer het tweede informatiebulletin sinds het museum is gevestigd in de opbouwschuur op landgoed Haanwijk.

In dit informatiebulletin beschrijft voorzitter Bert van Beek dan ook de stand van zaken omtrent de museuminrichting en een aantal nieuwe ontwikkelingen omtrent het museum.

Onze oud-conservator Bart van den Hurk neemt u mee naar Zuid-Spanje naar de antieke stad Baelo Claudia, die o.a. bekendheid heeft gekregen vanwege de productie van de bekende Romeinse vissaus: *Garum*.

Onze nieuwe conservator, Roos Wijnen-Jackson, geeft u inzicht in het bakselonderzoek dat zij met de collega's M.Bink en B.Borgers heeft uitgevoerd en dat vorig jaar is afgesloten met een artikel in het archeologisch tijdschrift Xantener Berichte. Het onderzoek richtte zich op de inhoud van de Halderse pottenbakkersoven.

Verder een bericht over Woutrina. Zij is de hoofdpersoon in het hoorspel dat speciaal ontwikkeld is voor jongeren van 10 tot 14 jaar. Dit hoorspel dat in stukjes beluisterd kan worden op een smartphone, leidt de jongeren langs een aantal belangrijke objecten in het museum. Het is het begin van de modernisering van de begeleiding van de bezoekers in het museum.

Begin juni hebben we een kleine expositie van pentekeningen van de Schijndelaar Wim Maas. U leest er meer over op pagina 11.

Op zondag 24 juni 16.30 uur geeft de heer Piet van Dijk een lezing over de veranderingen in de loop van de Dommel bij Halder. Meer informatie vindt u op pagina 11.

De redactie wenst u veel leesplezier.

*Paul van Dongen, Voorzitter
Vriendenkring*

Alweer een klein jaar wonen we in ons nieuwe Museum Romeins Halder en het voelt inmiddels als een tweede huis. We ervaren het als een enorme verrijking van onze culturele omgeving en zijn blij met de inventieve manier waarop Brabants Landschap het landgoed Haanwijk en omgeving een nieuwe bestemming probeert te geven, waardoor een breder publiek wordt getrokken.

Het hoogwaardige onderkomen waarover wij nu beschikken, wordt ook door onze bezoekers zo ervaren en dit leidt mede tot een groeiend aantal bezoekers.

We leven nabij - of liever gezegd - te midden van een boeiende Romeinse cultuur die nauw aansluit bij de historische sfeer, zoals tastbaar aanwezig in onze prachtige natuur en rijke geschiedenis. En zoals die óók leeft binnen de wijde en langgerekte "Limes van het Romeinse Rijk".

De samenwerking met de Natuurgroep Gestel ervaren we als een stimulans voor een brede toeristische belangstelling van de mooie omgeving. Als Kring Vrienden van het Museum zoeken we hierbij aansluiting door het organiseren van muziekpresentaties, lezingen en tentoonstellingen.

Natuurlijk kunnen we e.e.a. slechts verantwoorden door de bijdragen van de Vrienden van het Museum. Maar voor de toekomst is het nodig dat we meer bezoekers aan het museum kunnen binden door middel van deelname aan de Vriendenkring.

In aanvulling hierop zijn we heel blij met de financiële ondersteuning van ruim € 500 euro van de recente RABObank ClubActie. Natuurlijk past hierbij veel dank aan alle vrijwilligers van ons Museum. Ondanks vaak goed gevulde agenda's stellen zij zich beschikbaar, waardoor het museum op dinsdag en zondag open kan zijn.

Nieuws vanuit het museum

Bert van Beek, voorzitter

Sinds het vorige bulletin is er weer veel gebeurd. Het museum is verder ingericht, onder andere met een hoorspel, de verlichting bij de werkplekken is verbeterd, we hebben een nieuwe conservator en het aantal medewerkers is uitgebreid. Er is er een goede samenwerking van start gegaan met de Natuurgroep Gestel en tenslotte kregen wij de helft van de vervangingswaarde van de "kop van Beatrix".

Interactieve media

De aanvankelijke plannen om in het museum meer touch screens te plaatsen, bleken toch te kostbaar te zijn. Nu worden er twee aangeschaft: één bij de muntenvitrine met achtergrondinformatie over de geëxposeerde munten (zie als voorbeeld de bijdrage over de denarius van Julius Caesar) en één bij de vitrine over Broeder Celestinus, waarop zijn complete boek is door te bladeren. De extra informatie over de andere vitrines en objecten zal nu in de vorm van een interactieve audiotour uitgevoerd worden. Deze wordt samengesteld door Trudy van Rooij, met inhoudelijke input vanuit het museum. Een hoorspel over de leerlingdruide Woutrina geeft jongeren de gelegenheid om op zoek te gaan naar objecten in het museum en is reeds in gebruik. Daarnaast komt er als aanvulling op het grote touch screen een beamer die projecteert op de wand boven de oven en de waterput.

Verlichting boven de werkplekken

De bij de bouw aangebrachte verlichting was onvoldoende om erbij te kunnen werken. Daarom zijn er nu grote led-buizen aangebracht waardoor het boven goed werken is. Dit is gerealiseerd door Guy van Loo van het bedrijf Mudware, dat voor veel musea werkt.

Nieuwe conservator Roos Wijnen-Jackson

Door het afscheid van Bart van den Hurk - hij blijft gelukkig een vraagbaak op de achtergrond - hadden wij een nieuwe conservator nodig. Wij zijn heel blij dat wij onze medewerker Roos Wijnen-Jackson bereid hebben gevonden om de functie van conservator op zich te nemen.

Roos is afgestudeerd aan de Reinwardt Academie voor erfgoed specialisten en daarna heeft zij archeologie gestudeerd aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, met als specialisatie Romeins aardewerk. Zij is dus uitstekend toegerust voor haar nieuwe functie in ons museum en ik weet zeker dat zij veel goed werk voor ons gaat doen. Welkom in je nieuwe functie, Roos!

Nieuwe medewerkers

De werving van nieuwe medewerkers heeft inderdaad succes gehad, maar we hebben nog meer mensen nodig om onze ambitie: *meer openingstijden*, waar te kunnen maken. Dus als u mensen kent die mogelijk het werk van vrijwilliger in ons museum als gastheer of gastvrouw of rondleider aantrekkelijk vinden, laat dat dan ons weten. Eén van de nieuwe medewerkers is Raymond Crielaers. Hij gaat ons museumbestuur versterken, in het begin vooral op het gebied van de PR. Dank alvast voor je inzet, Raymond!

Samenwerking met de Natuurgroep Gestel en de app Vossenstreken

Ons museum staat op een prachtig landgoed en dat willen wij graag benadrukken. Daarom is het bijzonder verheugend dat de Natuurgroep Gestel speciaal voor ons een rondwandeling over het landgoed Haanwijk heeft ontwikkeld, die voor groepen uitstekend te combineren is met het bezoek aan ons museum. Hierdoor kunnen grote groepen gesplitst worden: de helft begint in het museum en de andere helft begint met de rondwandeling, waarna na ongeveer een uur gewisseld gaat worden. Op deze manier kunnen ook grotere groepen scholieren ontvangen worden. Zie voor meer bijzonderheden onze website onder het kopje *Bezoek en Educatie*.

Voor individuele bezoekers kan het museumbezoek gekoppeld worden aan een rondwandeling via de *app Vossenstreken*,

ontwikkeld door het Natuurmuseum Brabant. Die over Haanwijk begint bij ons museum en heeft een lengte van 2,8 km. Download de gratis app via de AppStore of de Google Play Store op je mobiel en je hebt dan de beschikking over een hele serie rondwandelingen in Brabant.

De kop van Beatrix

Toen het nieuwe gemeentehuis van Sint-Michielsgestel werd betrokken, kreeg ik in mijn toenmalige dubbelfunctie van voorzitter van ons museum en van de Heemkundevereniging het verzoek om me te ontfemen over de houten portretbuste van koningin Beatrix. Het gemeentebestuur dacht dat deze “kop” van Beatrix voortaan beter in ons museum paste, maar wat moesten wij er mee tussen onze Romeinse resten? Daarom schoof ik het beeld – met instemming van het museumbestuur en van het bestuur van de heemkundevereniging – door naar de heemkunde, maar het nam de kop daarna meteen in bruikleen als onderdeel van onze expositie over de Romeinse muntslag, want in de Romeinse tijd was er namelijk een nauwe wisselwerking tussen de muntportretten van de keizers en hun marmeren portretbustes. Deze expositie eindigde toen wij uit ‘onze’ jongenskapel in Kentalis weg moesten, waardoor de kop van Beatrix definitief naar de heemkunde ging. Het heeft toen een aantal jaren in de hal van de heemkundevereniging gestaan. Deze hal werd gedeeld met de

politiepost, dus het beeld stond daar veilig, dacht iedereen.

Totdat de politie ging verhuizen en zomaar het beeld meenam. Het werd nog gekker toen bleek dat de politie het beeld vernietigd had “om er voor te zorgen dat het niet in verkeerde handen zou vallen”. De heemkundevereniging heeft toen een klacht ingediend, waarbij ik ze als oud-voorzitter nog heb kunnen helpen en uit dank heeft ons museum toen de helft van de uitgekeerde schadevergoeding gekregen. Voor ons was die 1.000 euro een prachtig bedrag en natuurlijk een prachtig gebaar van de heemkundevereniging, maar de totale schadevergoeding van 2.000 euro was maar ongeveer de helft van de werkelijke waarde van het vernietigde beeld. Maar hoe begin je als eenvoudige heemkundevereniging een juridische procedure tegen de politie?

Garum, ook in Halder?

Bart van den Hurk

Op een van de donkerste dagen van afgelopen december kreeg ik een aardig mailtje uit Spanje. Tijdens hun Kerstvakantie hadden onze burens vanuit Malaga een bezoek gebracht aan de antieke resten van

afb. 1: Ligging van Baelo Claudia in de provincie Hispania Baetica

Baelo Claudia. Zoals gewoonlijk wanneer ze “iets Romeins” tegenkomen, stuurden ze een paar foto's naar mij, een welkome groet vanuit een zonnig Spanje.

Baelo Claudia is de naam van een antieke stad aan de zuidkust van Spanje in de Romeinse provincie Hispania Baetica (afb.1). Ze heeft bestaan vanaf ± 200 voor Chr. tot ± 600 na Chr. en telde in haar glorie tijd 20.000 inwoners. Het is de best bewaarde Romeinse stad van het hele Iberische schiereiland. Bij het prachtig gelegen opgravingsterrein ligt een modern museum, gratis toegankelijk voor de inwoners van de EU. Kortom: aanbevolen voor wie Zuid-Spanje in de komende tijd zou willen bezoeken (afb. 2). En mocht u daar komen dan dwalen uw gedachten wellicht even af naar het bescheiden Halder dat ooit deel uitmaakte van hetzelfde wereldrijk als Baelo Claudia.

afb. 2 : Blik op Baelo Claudia

Baelo Claudia dankte zijn welvaart aan de handel met Noord-Afrika, aan de visvangst, maar vooral aan de productie van een bijzonder geliefd exportartikel, *garum*, een soort vissaus. Garum werd verkregen door een partij gepekeld vis in de volle zon te zetten, dikwijls weken- of maandenlang. De beste kwaliteit werd gemaakt van de ingewanden van tonijn, samen met het bloed, het vocht en de kieuwen, gepekeld in de verhouding 1 : 8. Dit mengsel liet men tot twee maanden in de volle zon fermenteren.

Hierna werd het vocht afgetapt, het residu werd verkocht onder de naam *allec*.

afb. 3: Viskuipen voor de productie van garum in Baelo Claudia

De ligging van Baelo Claudia aan de Straat van Gibraltar was zeer gunstig voor de tonijnvangst. De productie van garum kon daar dan ook op grote schaal worden aangepakt. Op afb. 3 ziet men de enorme bakken die daarvoor werden gebruikt. Het behoeft geen betoog dat deze bakken, vol tot ontbinding overgaande vis, een enorme stank veroorzaakten.

Nu waren de Romeinen op dat gebied wel het een en ander gewend, maar ook het geharde reukorgaan van de doorsnee Romein was niet bestand tegen de lucht die bij de garum-fabricage vrijkwam. De werkplaatsen voor de bereiding van garum waren daarom - ook in Baelo Claudia - verbannen naar een terrein buiten de stad. Ook als kant en klaar product was garum niet bepaald reukvrij. Zo zegt de deftige filosoof Seneca dat iemand die garum heeft gegeten de volgende dag nog misselijk wordt van de boeren die hij laat. En Martialis spot met iemand wiens libido in stand blijft, zelfs wanneer zijn meisje zes porties garum bestelt. Maar ondanks de reuk was garum ongelooflijk populair. Dat blijkt wel uit het enige kookboek dat we uit de Oudheid kennen: 347 van de 459 beschreven recepten vereisen garum.

En nu de vraag: zou garum ook in Romeins Halder op tafel hebben gestaan?

Garum werd vanuit allerlei plaatsen aan de Middellandse Zee verscheept naar alle hoeken van het Romeinse Rijk. Ook naar onze streken, hoewel het moeilijk is daar concrete bewijzen - liefst kruiken met opschriften - voor te vinden. Een reden daarvoor zou kunnen zijn dat een kruik of amfoor waarin garum had gezeten, vanwege de doordringende lucht niet meer geschikt was voor hergebruik. Dit zou kunnen verklaren waarom er veel minder garum-amforen zijn teruggevonden dan olijfolie- en wijnamforen.

afb.4 Kruik uit Nijmegen met opschrift waaruit blijkt dat de inhoud uit liquamen bestaat, de beste kwaliteit garum

Voor een kruik met graffito (opschrift) moeten we naar Museum Het Valkhof in Nijmegen. Uit het graffito (afb. 4) valt op te maken dat er garum van de hoogste kwaliteit in de kruik heeft gezeten (noot 1). Ook uit Aardenburg is iets dergelijks bekend, een graffito op de rand van een dolium waarin niet minder dan 300 liter garum was opgeslagen. Nu zijn Nijmegen en Aardenburg plaatsen met een respectabel Romeins verleden, dus daar mag men dergelijke vondsten verwachten. Maar zelfs daar zijn ze schaars. Des te opmerkelijker is

afb. 5: Dolium uit Nederweert met opschrift garum, XXVII (sextarii) = 14,5 liter. Uit: Alfons Bruekers, *Het Wessemerdijk-project, in: Nederweerts Verleden: doorsneden land, Nederweert 1989, 58*

de vondst van een dolium in Nederweert waarop met duidelijke letters GARVM staat ingekrast. Bovendien is met het cijfer XXVII aangegeven hoeveel garum het dolium bevatte: 27 sextarii, ofwel 14,5 liter, hetgeen goed overeenkomt met de te berekenen inhoud van het dolium (afb. 5). De scherf is gevonden op het terrein van een eenvoudige begraafplaats uit de periode eind 1ste tot begin 3de eeuw na Chr. Aan deze vondst mogen we de conclusie verbinden dat garum in die tijd bekend was tot in de uiterste uithoeken van het Romeinse rijk, dus ook in Halder. Daar waren wel meer zaken uit het Middellandse Zee-gebied voorhanden: olijfolie, wijn. Volgens mij kan daar garum aan worden toegevoegd. Lekker bij een portie paling uit de Dommel!

noot 1: Hierbij bedank ik drs. Louis Swinkels, Conservator archeologie Museum Het Valkhof voor zijn inlichtingen en het beschikbaar stellen van de tekening van afb. 4

Conclusies van het baksel onderzoek en de betekenis daarvan voor Romeins Halder

Roos Wijnen-Jackson

Inleiding

In 1973 is op Halder een aardewerkoven uit de Romeinse tijd opgegraven. De opgraving is indertijd uitgevoerd door broeder Celestinus Vencken onder toezicht van de toenmalige R.O.B. De oven, en het aardewerk uit de oven, dateren uit het laatste kwart van de eerste eeuw na Christus ca. 65-80.

Zuid-Nederland was in die tijd onderdeel van het Romeinse Rijk. De Romeinse rijksgrens lag sinds 47 vast ter hoogte van de Rijn en daarmee was een einde aan de Romeinse expansie naar het noorden gekomen. Rustig was het nog niet, dat duurde nog tot het jaar 70. Na de Bataafse opstand van 69-70 breekt de Pax Romana aan¹. Een langdurige periode van vrede. In deze periode wordt, onder invloed van de steeds verder gaande romanisatie, de vraag naar Romeins aardewerk steeds groter. Het gevolg is dat er een groot aantal nieuwe aardewerkvormen geïntroduceerd wordt in onze regio. Veel van dit aardewerk wordt vervaardigd in regionale aardewerkproductiecentra die vanaf ca. 70 na Chr. opgericht worden in de Romeinse provincies Gallia Belgica en Germania Inferior. Deze productiecentra vervaardigen Gallo-Romeins aardewerk waarin vaak inheemse tradities zijn te vinden². Het aardewerk van Halder past naadloos in dit beeld.

¹ Van Es 1972, 44,45 en 167-169.

² Clerbout 2009-2010, 3,4

Korte samenvatting van het gedane onderzoek

Tussen 2015 en 2017 is er opnieuw onderzoek gedaan naar het aardewerk dat in de pottenbakkersoven van Halder gemaakt werd. Dit onderzoek werd uitgevoerd door B. Borgers, R. Wijnen-Jackson en M. Bink. Martijn Bink verzorgde de historische context achter het verhaal van Halder, Barbara Borgers was verantwoordelijk voor het slijpplaatjes onderzoek, monsternamen en chemische analyse van het aardewerk. Ik zelf heb alle dozen aardewerk doorzocht naar allerlei aanwijzingen over de aardewerkproductie. Hierbij heb ik gelet op het vormenspectrum, de samenstelling van het aardewerk (waaronder de magering/verschraling), hardheid, aantallen, kleur, decoratie en vervaardigingstechniek. Dit onderzoek heeft de volgende resultaten opgeleverd:

We hebben 5 verschillende baksels kunnen onderscheiden waarvan er 4 in Halder zijn geproduceerd. Daarnaast hebben we drie aardewerkvormen aan de typologie van Halder kunnen toevoegen. W. Willems heeft indertijd 7 typen aardewerk aan de oven toegeschreven³. De typologie van Halder bestaat nu uit 10 verschillende vormen. Tevens hebben we een heel klein inkijkje gekregen in de overgang van de inheemse naar de Romeinse Cultuur.

De baksels

Baksel 1: fijn baksel met glimmerplaatjes (muscoviet) in een roodbakkende klei. Het baksel is gebruikt voor het maken van aardewerk dat overeenkomt met Gallo-Belgische waar, terra nigra (zwart aardewerk) en terra rubra (rood aardewerk).

Vrijwel alle aardewerkvormen die in Halder zijn gemaakt, komen in dit baksel voor: Kommen Holwerda 55c, bekens Holwerda 31, kom Holwerda 81, gedraaide Dolia, potten

Stuart 201A, potten Holwerda 94, en kurkurnen.

Baksel 2: rood baksel met glimmerplaatjes en kwartsinluitsels van de zandfractie, Dit baksel is de ruwe variant van Baksel 1. Dit baksel werd gebruikt voor het maken van grote kommen Holwerda 55c, kookpotten van het type Stuart 201A en kurkurnen.

Baksel 3: bevat een grote hoeveelheid aan organisch materiaal. Kookpotten van het type Stuart 201A en bekens Holwerda 27c en handgevormd aardewerk komen in dit baksel voor.

Baksel 4: Dit baksel bevat een grote hoeveelheid grof potgruis. Groot handgevormd Dolium. Dit bleek na onderzoek niet afkomstig uit Halder⁴.

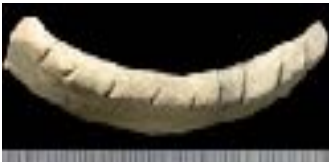
Baksel 5: Een primeur! Dit lijkt erg op baksel 1 en 2 maar bevat tevens een grote hoeveelheid potgruis. Dit aardewerk is niet in de chemische analyse meegenomen omdat het pas naderhand werd ontdekt in de vulling van de oven. Gezien de gelijkens met het andere aardewerk is dit baksel vrijwel zeker afkomstig uit Halder.

Ontwikkeling van de aardewerkproductie in Romeins Halder

Voor de komst van de Romeinen (in de late IJzertijd) werd het aardewerk in Halder handmatig gevormd. Dat wil zeggen: de pot of kom werd opgebouwd uit repen of rollen klei die aan elkaar werden geboetseerd. Daarna werd het aardewerk zo glad mogelijk gemaakt bijvoorbeeld door het te polijsten. Andere bewerkingen waren het "besmijten" of besmeren van aardewerk met een kleipap voor een ruw oppervlak of het decoreren van het aardewerk met vingerindrukken of indrukken van spatels of een kamversiering. In Halder is maar weinig handgevormd aardewerk gevonden.

³ Willems 1977

⁴ Borgers, Bink, Jackson

afb. 1: nagelindrukken op de rand

afb. 2: vingerindrukken

afb. 3: spatelindrukken,

afb. 4: kamstreekversiering

Aan de hand van het aardewerk dat in de waterputten en de oven is aangetroffen kan het volgende worden gezegd:

De magering of verschraling van het aardewerk gebeurde zowel met potgruis als met plantaardig materiaal. Deze materialen werden toegevoegd om de eigenschappen van de klei te verbeteren, bijvoorbeeld om krimp en scheuren van de klei tijdens het droogproces tegen te gaan. Het percentage met een plantaardige verschraling is ongeveer een derde, ten opzichte van twee derde potgruis verschraling.

Het vormenspectrum en de verhouding in verschralingmaterialen komt overeen met de late IJzertijd-vroeg Romeinse tijd zoals

beschreven door Peter van den Broeke⁵. Hierbij moet echter wel in acht genomen worden dat de aantallen handgevormd aardewerk niet voldoende zijn voor een correcte analyse.

De vormen waren een-, twee- of drieledig. Een tweeledige vorm heeft alleen een uitstaande rand, een drieledige vorm is meer S-vormig (afbeelding 5). De bodem is meestal vlak.

afb. 5: S-profiel

Uit de oven komt een volledige handgevormde kom (afbeelding 6), door Willems type 9 genoemd, dit is een kom met 2-ledig profiel.⁶ Het bakselonderzoek heeft uitgewezen dat deze pot van dezelfde klei gemaakt is als het op de draaischijf vervaardigde aardewerk dat in de oven gevonden is.

afb. 6: Pot met 2-ledig profiel uit de oven.

⁵ Fase M-N Oss-Ussen, Peter van den Broeke 2013.

⁶ Bij P. van den Broeke is dit type 34, fase MN

Het aardewerk werd in deze periode vaak gebakken in een kuiloven. De temperatuur die een kuiloven kan halen, ligt tussen de 500 en 900 graden.

Overgang naar op de draaischijf vervaardigd aardewerk

Met de komst van de Romeinen veranderde er veel in Halder en omgeving, ook voor de lokale bevolking. De Romeinen brachten niet alleen regels, belastingen en nieuw bestuur, maar ook praktische uitvindingen die het dagelijks leven direct beïnvloedden.

Een van deze nieuwe technieken was de draaischijf voor de fabricage van aardewerk. De voordelen van op de draaischijf vervaardigd aardewerk ten opzichte van handgevormd aardewerk zijn groot. Ten eerste gaat de productie van het aardewerk veel sneller en ten tweede is het aardewerk vaak van een betere kwaliteit.

Het aardewerk werd voortaan gebakken in een oven van het staande type. De gemiddelde temperatuur van deze oven is ongeveer 900 tot 1000 graden Celsius. Terwijl het stoken van aardewerk in een kuiloven zoals in de late ijzertijd nog gebruikelijk was, slechts 500-900 graden Celsius kon halen⁷. Het aardewerk uit de oven was dus harder gebakken en daardoor van een hogere kwaliteit. Bovendien had men met dit type oven meer invloed op het bakproces, de temperatuur en de toevoeging van meer of minder zuurstof⁸.

De aardewerkvormen, of typen, werden gemaakt naar het vormenspectrum van de "Gallo-Belgische waar". Dit is aardewerk dat voornamelijk in de eerste eeuw in België (en ook in Brabant) wordt geproduceerd.

⁷ Van den Broeke 2013, p. 214.

⁸ Clerbout 2009,2010, p. 5.

⁹ HBW=Holwerda Belgische Waar type nummer 31.

¹⁰ Holwerda Belgische Waar type nummer 55c.

¹¹ Zie bijvoorbeeld Hiddink 2010, p. 58-77.

Dit aardewerk wordt gerekend tot het gewone, alledaagse, gebruiksaardewerk en komt veelvuldig voor op Romeinse vindplaatsen uit de eerste eeuw.

Het gedraaide aardewerk van Halder heeft een paar opvallende kenmerken waarin het afwijkt van de Gallo-Belgische waarop het gebaseerd is. De originele Belgische bекers HBW 31⁹ hebben een afgedraaide voet met standing. De in Halder geproduceerde bекers van hetzelfde type hebben meestal een platte bodem die niet verder afgewerkt is (afbeelding 7).

Opvallend is dat de kommen HBW 55c¹⁰ wel een standing hebben gekregen. De reden hiervoor is gissen, was het onkunde? Of vond men het onnodig om een mooi voetje te maken?

afb.7: Beker van het type HBW 31, Halders fabriek.

Het aardewerk uit Halder heeft gemiddeld wat dikkere wanden en komt plomp over ten opzichte van de Gallo-Belgische waar, die in andere productiecentra vervaardigd wordt¹¹. Ook opvallend is het bakseltype 3 met organische magering. Het toevoegen van organische magering duidt op een inheemse traditie die is blijven bestaan, zeg maar, geïntegreerd is met de Romeinse technieken.

Op één beker, en op een paar losse scherven is een kamstreekdecoratie aangetroffen, een decoratietechniek die zijn oorsprong vindt in de voorgaande periode.

Conclusies

Het aardewerk uit de oven van Halder laat een aantal bijzondere ontwikkelingen zien. We zien de introductie van nieuwe technieken zoals het gebruik van de draaischijf en de staande oven, en een nieuw vormenspectrum. De mensen die op Halder woonden gingen een heel nieuw type aardewerk gebruiken met nieuwe vormen en toepassingen, zij romaniseerden! Daarnaast is er ook het behoud van traditionele technieken zoals het gebruik van organische magering en het aanpassen van de Belgische aardewerkvormen aan de lokale smaak en behoefte.

We zien in feite een samensmelting van de twee aardewerktradities. De handgevormde pot die onderin de oven is gevonden lijkt hier bijna symbolisch voor.

Referenties en literatuur zijn opvraagbaar bij de auteur.

Woutrina

Trudy van Rooij-van Mil

De opdracht: 'Schrijf een verhaal gericht op kinderen, rondom voorwerpen uit het museum. Daarna maken we er een app van, een speurtocht bijvoorbeeld.' Met Bert van Beek selecteerde ik de voorwerpen. De denarius van Caesar zou de hoofdrol spelen. Pien Barendregt was proeflezer, en contactpersoon.

Het verhaal bestaat uit acht scènes waarin telkens een voorwerp uit het museum besproken wordt en die telkens eindigen in een cliffhanger. Het gaat over Woutrina, kleindochter van een Eburoonse man die in een veldslag Caesar versloeg. De wraaklustige Caesar moordde dit volk uit. Maar in mijn fantasie bleef een dapper

groepje in leven, en streek neer onder Halder. Nu mag Woutrina niet bij de Dommel komen. Romeinse soldaten zouden haar kunnen vinden en vermoorden. Maar de 12-jarige druïde-leerling Woutrina is dwars aangelegd. Ze wil smalle weegbree plukken en dat groeit daar. Ze ontmoet er de Romein Gaius Januarius Sextus, die alle talen spreekt. Hij brengt schaaltes met vreemd eten mee, en weet hoe je die schaaltes moet maken.

Na het inspreken van het verhaal zette ik het over in HP Reveal. Dat is een software programma waarmee je augmented reality kunt maken. Nu kun je het geluid afspelen met je telefoon door er in het museum mee op het juiste voorwerp te richten. Het verhaal brengt je langs de pugio, een fibula en een kruikamfoor. Alleen de eerste scene kun je overal beluisteren. Voor de rest moet je naar het museum.

Hoewel de speurtocht gericht is op kinderen tussen 10 en 14 jaar, kan hij ook interessant zijn voor volwassenen. Om hem te volgen installeer je de gratis app HP Reveal op je telefoon, maak je een account aan en volg je kanaal Museum Romeins Halder. Je richt vervolgens op het plaatje van smalle weegbree. Wil je geen account aanmaken, dan kun je ook inloggen met gebruikersnaam: smrh en wachtwoord smrh123.

Heb je geen smartphone, of ben je er niet handig mee? Niet getreurd. De vrijwilligers kunnen je helpen, en er zijn zelfs telefoons te leen.

Binnenkort is er ook een informatieve audiotour voor volwassenen, met dezelfde app.

Pentekeningen van Wim Maas in Museum Romeins Halder

Wim Maas (Vught, 1946) exposeert van 3 t/m 17 juni zijn pentekeningen in ons Museum.

Vanaf begin jaren 60 is tekenen zijn grootste hobby. Met alle mogelijke tekenmaterialen heeft hij geëxperimenteerd tot hij in 1970 besloot om tekenles te gaan nemen bij Suzanne Boshouwers in de Blauwe Scholk in Den Dungen. Daar heeft hij ruim 2 jaar met veel plezier getekend.

Vervolgens heeft hij vijf jaar aan zijn verdere ontwikkeling gewerkt bij Henk Arnoldussen aan het Pieter Breugelcentrum te Veghel. Daar kwam vooral het tekenen van stillevens, portretten, naaktmodel en het tekenen in de vrije natuur aan de orde en werd hij verder ingewijd in het perspectieftekenen. Nadien heeft Wim Maas in Venlo in twee jaar de Hobby-Academie doorlopen met als resultaat een 9,5 gemiddeld voor het diploma fotografischrealistisch pentekenen. Op de expositie worden pentekeningen geëxposeerd van dorpsgezichten uit Sint-Michielsgestel, Den Dungen en omgeving.

U bent welkom tijdens de openingsuren van het museum. Entree € 3.
Parkeren bij buitenlokaal Brabants Landschap Halder 7, Sint-Michielsgestel.

Lezing: Veranderingen in de loop van de Dommel

Op zondag 24 juni om 16.30 uur licht dhr. Piet van Dijk aan de hand van een dertigtal kaarten de veranderingen in de loop van de Dommel bij Halder toe. Hij maakt daarbij zowel gebruik van historische kaarten uit de tijd van de belegeringen van Maurits en Frederik-Hendrik als van stafkaarten uit de huidige tijd.

In verband met de beperkte ruimte is aanmelding via info@romeinshalder.nl of via 06-20779066 noodzakelijk. Entree: € 3,00

De hutkoffer van Broeder Celestinus wordt hergebruikt.

Lea Slits-van Dijk

Dank zij een gift van de Speel-o-theek Sint-Michielsgestel heeft het museum de beschikking over een kleine collectie "Romeinse" kinderkleding. We kunnen kinderen nu aankleden als een "Romeinse" soldaat, "Romeins" burger of als "Romeinse" dame. Uiteraard maken we het compleet met bijbehorende tassen en schoenen en zelfs een platenharnas, helm, zwaard, schild etc. Zo kunnen onze jonge bezoekers (tot ong. 12 jaar) zich zelf ook een beetje "Romeins" voelen.

Deze kledingcollectie heeft zijn thuis gevonden in de oude hutkoffer van broeder Celestinus, de grondlegger van het museum.

Financiën.

Pien Barendregt, penningmeester

De Vriendenkring heeft het Museum het afgelopen jaar het bedrag van € 7000 gedoneerd in verband met de inrichting van de nieuwe locatie op Haanwijk. Aan schenkingen kwam er ongeveer € 4000 binnen waardoor het eigen vermogen van de Vriendenkring slechts verminderd is met € 3.000.

Het jaar 2018 begon goed!

In verband met het feit dat het 100-jaar geleden is dat het voormalige Bouwbedrijf van der Linden in Sint-Michielsgestel werd opgericht, verblijdt het Van der Lindenfonds een aantal maatschappelijke en culturele Gestelse organisaties met een schenking. Het Museum heeft daarom € 1.500 ontvangen.

Op de website van het museum (www.romeinshalder.nl) is in het menu-onderdeel "Vriendenkring" en in het menu-onderdeel "Contact" informatie te vinden over de financiën van het Museum en de Vriendenkring.

Aankondigingen en Nieuwsbulletin per post óf digitaal?

Het Nieuwsbulletin wordt in zwart-wit per post verstuurd. Leest u hem liever met de afbeeldingen in kleur? Dat kan! Meldt u aan voor digitale verzending (per mail dus) en stuur een mailtje naar: info@romeinshalder.nl

Bovendien drukken we daarmee de papier- en portokosten.

Op de website (www.romeinshalder.nl) staan alle Nieuwsbulletins (in kleur) onder het menu-onderdeel: Vrienden.

COLOFON

Secretariaat:
Eikenlaan 23
5271 RR
Sint-Michielsgestel

Bankrekening Stichting Vriendenkring
Oudheidkundig Museum

NL25 RABO 0133 6950 93

Eindredactie en vormgeving: Pien Barendregt
en Netty Sebregts